

Knihovny.cz: spuštění se blíží

Petr ŽABIČKA, Petra ŽABIČKOVÁ, Martin KRAVEC

Moravská zemská knihovna v Brně

petr.zabicka@mzk.cz, petra.zabickova@mzk.cz, martin.kravec@mzk.cz

INFORUM 2016: 22. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 24. - 25. 5. 2016

Abstrakt

Moravská zemská knihovna v Brně již více než rok pracuje na vývoji Centrálního portálu knihoven. Ve spolupráci s dalšími knihovnami se snaží o to, aby byl portál pro uživatele užitečnou a intuitivní branou do světa knihoven. Příspěvek se zaměří na rozhodnutí, která nejvíce ovlivnila současnou podobu a funkce portálu, a seznámí posluchače s důvody, které k těmto rozhodnutím vedly.

V letošním roce dojde k ostrém spuštění Centrálního portálu knihoven, který bude provozován na adrese www.knihovny.cz. Jak bude připravovaný portál vypadat a fungovat je možné již teď vyzkoušet na adrese beta.knihovny.cz, byť je nutné mít na paměti, že vývoj první ostré verze není ještě ukončen a že do portálu ještě není zapojena řada knihoven a databází.

Přestože je portál postaven na open source systému VuFind, je již na první pohled zřejmé, že doznal oproti čistému VuFindu řady změn. Ty byly vyvolány jednak tím, že portál bude uživatelům zprostředkovávat přístup k datům a službám značného počtu knihoven a jednak výsledky uživatelských testování a analýz použitelnosti.

Vývoj vlastními silami s využitím open-source aplikací

Jak již bylo naznačeno, vydali jsme se obdobnou cestou jako řada zahraničních portálů a založili portál na systému VuFind, se kterým měla MZK již zkušenosti. Tato volba předurčila řadu vlastností portálu, jehož možnosti jsou dané zejména možnostmi platformy Solr, nad níž je VuFind vybudován a která zajišťuje vyhledávání v textu a metadatech včetně fasetového vyhledávání. To, že VuFind je open-source systém, nám umožňuje upravovat jej dle potřeb projektu, zároveň si ale uvědomujeme, že přílišné vlastní úpravy systému zvyšují

náročnost jeho aktualizace. VuFind je totiž z programátorského hlediska značně konzervativní. Je to systém, který je udržován tak, aby fungoval spolehlivě pro různé typy uživatelů, například pro ty, kteří nemají zapnutý Javascript, což činí celé uživatelské rozhraní systému nedynamickým.

To je také jedním z důvodů, proč začínáme stále intenzivněji uvažovat o vytvoření API, které by jednak otevřelo VuFind aplikacím třetích stran, ale umožnilo by především vytvoření moderní webové aplikace a případně i aplikací mobilních.

Uživatelská přívětivost a jednoduchost

Pro posílení uživatelského prožitku je portál vyvíjen asynchronní cestou, to znamená, že uživatel již nemusí po každém kliknutí čekat, až se mu znovu načte celá stránka, ale čeká jenom na data, které chce vidět. Tato data se načítají na pozadí, což díky doprovodným efektům vytváří dojem rychlejšího načtení obsahu. Tato varianta navíc snižuje systémové náklady na datové toky a jejich následné zpracování.

Pro zpřehlednění chování systému bylo zrušeno původní pokročilé vyhledávání, které bylo následně zakomponováno do základního vyhledávání. Uživatel tak může na základě dotazu zadaného do našeptávače vidět výsledky vyhledávání a může rozšiřovat svůj vyhledávací dotaz stejně, jako kdyby byl v pokročilém vyhledávání. Toto řešení nenutí uživatele přecházet mezi stránkami, chce-li svůj vyhledávací dotaz zpřesnit, a také zjednodušuje architekturu portálu, protože uživatel nemusí znát "mapu stránek", aby se uměl po webu pohybovat.

Jedno rozhraní pro všechny uživatele

Dalším faktorem, který ovlivnil podobu portálu, bylo to, že portál nebude mít více různých uživatelských rozhraní, ale bude určený pro všechny uživatele. Portál je proto výrazně zaměřen na veřejnost, nikoli na knihovníky, protože jejich potřeby se s potřebami běžných uživatelů rozcházejí nejvíce. Přesto však bude portál koncipován tak, aby se knihovníci k pro ně nejdůležitějším informacím prostřednictvím portálu dostali.

Národní index

Vzhledem k tomu, že jedním z cílů portálu je zprostředkování služeb lokálních knihovních systémů, musí mít portál k dispozici stejná data, se kterými pracují lokální katalogy jednotlivých knihoven. To je samo o sobě velká výzva, protože různé knihovní systémy, resp. knihovny pracují rozdílnými způsoby například s periodiky nebo se smazanými záznamy, ještě náročnější pak je práce s neúplnými záznamy, pocházejícími například z retrokonverze. Portál tak musí pracovat i se záznamy nekompletními, obsahujícími různé

chyby apod. Uživatel totiž obvykle hledá publikaci nebo informaci a je mu jedno, jak je popsána, pokud je popsána natolik podrobně, že daný dokument nebo informaci najde. K tomu pak přistupují další databáze, o kterých se knihovny domnívají, že by měly být uživateli k dispozici. Mimo obsahu digitálních knihoven a článkových databází se jedná o zejména o další bibliografické nebo fulltextové databáze - například normy, patenty a další. Pro zajištění co nejlepšího dojmu uživatele je proto klíčová kvalitní deduplikace záznamů se současným využitím řazení výsledků vyhledávání dle relevance. Záznamy však nejsou při deduplikaci slučovány fyzicky, agregovaný záznam vzniká jen pro účely indexace. Uživatel tak vidí vždy záznam z některé konkrétní knihovny a přitom pro vyhledávání využívá záznam co nejbohatší.

V budoucnu bude portál rozšířen i o možnost vyhledávání v některém z celosvětových indexů, což ale bude předmětem dalšího vývoje.

Portál jako nástroj pro zapojené knihovny

Přizpůsobení vlastností portálu knihovnami

V některých případech není možné použít pro všechny knihovny jedno univerzální řešení, protože se liší jejich vnitřní procesy i nároky na komunikaci s uživateli. Pro rychlejší a bezpečnější propojení knihoven s portálem bylo vyvinuto rozhraní, do kterého mají přístup jenom správci zapojených knihoven. Toto rozhraní umožňuje příslušným správcům rychle navolit požadované chování vybrané funkcionality a přizpůsobit tak portál knihovnímu systému dané knihovny. Tato nastavení jsou z bezpečnostních důvodů verzována a ta citlivější procházejí také lidskou kontrolou. Jedná se zejména o změny textů některých stránek, nastavení textů chybových hlášení vracených knihovním systémem dané knihovny apod.

Správa portálu

Administrace portálu je řešena vlastními moduly, které jsou doplněny do VuFindu. Kromě modulu pro správu připojování knihoven je to zejména modul pro správu obsahu (CMS - Content Management System) a modul pro generování statistik používání portálu uživateli nejen zapojených knihoven. Díky těmto modulům nemusí osoba pověřená správou portálu přímo zasahovat do konfiguračních souborů či mít hlubší znalosti z oblasti systémového knihovnictví.

Co připravujeme

Inspirace

Součástí hlavní stránky portálu budou i seznamy doporučených knih, které by měly pomoci váhavé uživatele nasměrovat k zajímavému čtení. Tyto seznamy by v optimálním případě měly vznikat v různých knihovnách, aby byla v průběhu času zachována žánrová i oborová pestrost.

Mimo běžných seznamů doporučené literatury bude k dispozici i možnost využití speciálního našeptávače, který našeptává i dokumenty, které jsou v nějakém vztahu s dokumenty, které by našel běžný našeptávač na hledaný dotaz. Jako příklad lze uvést, že uživatel zadá název knihy a našeptávač mu nenabídne jen dokumenty, které mají v názvu tyto výrazy, ale například i další knihy stejného autora nebo knihy stejně tematicky zaměřené.

Akce

Další službou uživatelům portálu budou akce, zejména akce pořádané knihovnami. Tato služba poskytne uživatelům možnost dozvědět se o akcích pořádaných knihovnami, kde jsou registrováni. Mimo prioritního zobrazení akcí, které pořádají knihovny, do nichž je zaregistrován, budou zobrazovány i akce v nejbližším okolí uživatele, což bude dosaženo mj. zjišťováním polohy pomocí prohlížeče. I u akcí je předpokladem úspěchu to, aby knihovny své akce do portálu aktivně zadávaly.

Adresář knihoven

Díky API donedávna samostatné webové aplikace bude do portálu integrován také Adresář knihoven, který lze jednoduše prohledávat a zobrazovat tak informace týkající se vybraných knihoven. Údaje o knihovnách pocházejí z Adresáře knihoven provozovaného Národní knihovnou ČR. Pro portál je proto důležité, aby knihovny své údaje v této databázi pravidelně aktualizovaly.

Financování a plánování

Nezbytnou součástí vývoje portálu je dlouhodobá udržitelnost vývojového týmu. Tomu bohužel nenahrává současná podoba financování prostřednictvím jednoletých projektů, což jednak ztěžuje přijímání nových pracovníků (nelze nabízet delší pracovní smlouvy bez rizika negativního dopadu na organizaci v případě, že prostředky nebudou organizaci včas nebo vůbec přiděleny) a jednak komplikuje možnosti dlouhodobého plánování vývoje nad horizont jednoho roku.

Spuštění a provozování

Jak již bylo naznačeno, ostrým spuštěním vývoj portálu nekončí, právě naopak. Po připojení všech zakládajících knihoven bude plynule pokračovat zapojování dalších knihoven a informačních zdrojů. Velkou důležitost spatřujeme ve spolupráci s existujícími informačními branami, jimž by měl portál poskytnout náhradu za paralelní vyhledávání prostřednictvím Metalibu a v budoucnu i možnost vyhledávání v zahraničním centrálním indexu informačních zdrojů. Dále bude také probíhat vývoj nových sémantických nástrojů v rámci projektu NAKI II ve spolupráci s VUT v Brně.

Klíčový však bude ohlas uživatelů, který bude přímo závislý na tom, jak bude portál knihovnamí propagován. Potěšující je, že již dnes se hlásí další knihovny, které by se rády do portálu zapojily, a věříme, že se proces zapojování takových knihoven podaří co nejvíce zkrátit.